ЭКОЛОГИК МАДАНИЯТ ГЛОБАЛ БИОЭТИКА МАЗМУНИНИ БЕЛГИЛАЙДИГАН МЕЗОН

Исахова Шахло Мухтаровна
Гулистон давлат педагогика институти доценти в.б.

Аннотация. *Ушбу мақола глобал биоэтиканинг йўналиши хисобланган атроф муҳит этикаси ҳамда табиатни асрашда инсонлардаги экологик маданиятни ўрни ҳақида.*

Калит сўзлар: *биоэтика, экоэтика, атмосферани ифлошланиши, экологик хавфсизлик, биосфера, экологик қонунлар.*

Глобал биоэтика: тиббиёт этикаси, биоэтика, атроф муҳит этикаси меъёрлари тизимини ўз ичига олади. Булар бир бирини тўлдириб тургани сингари, тиббиёт этикаси ва атроф муҳит этикаси ҳам бир бирини тўлдириб турувчи ҳолат саналади. Табиат ва ундаги табиий бойликлардан оқилона фойдаланмаслик бугунги кунда жаҳондаги кўп мамлакатларда экологик инқироз ҳолатини юзага келтирдики, бу жараён ҳам юқорида айтилгандек глобал биоэтика тизими ичида муаммо сифатида ўрганилмоқда.

XX асрнинг иккинчи ярмида экологик муаммолар кескинлашиб инсоният олдига мураккаб ва муҳим вазифалар қўйди.Ўзбекистон ҳам бундай муаммолардан четда қолгани йўқ. Табиат қонуниятларига эътиборсиз қаралиши, иқтисодий манфаатларни экологик манфаатлардан устун қўйиш, табиий ресурслардан чегарасиз фойдаланиш атроф табиий муҳит ҳолатининг салбий ўзгаришига сабаб бўлди. Орол денгизининг фожеаси бунга яққол мисолдир. Бундай салбий оқибатларнинг асосий сабаблари табиат ресурсларидан чекловсиз фойдаланиш, табиатни муҳофаза қилиш талабларига риоя этмаслик ҳисобланади. Бундан ташқари, сувнинг танқислиги, ернинг шўрланиши, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсининг камайиб кетиши атмосфера ҳавоси ва сувларнинг ифлосланиши тўғрисида расмий ҳужжатларда бир неча бор таъкидланган.[1] Бундай ҳолатлар инсонлар ўртасида энг аввало экологик маданиятни юксалтиришни талаб этади. Экологик маданият умуминсоний қадриятларнинг махсус намоён бўлиши сифатида табиатга муносабатнинг янги йўналишларини вужудга келтирди. Табиатни экологик маданият нуқтаи назаридан ўзгартириш ҳиссиётнинг, тафаккурнинг, ахлоқий қадриятларнинг мазмунини белгилайдиган мезонига айланди. Табиатга антропоген ва техноген таъсирни кучайиши билан экологик маданиятнинг ривожланиши объектив зарурияти пишиб етилди. Ҳар қандай тарихий давр ривожланишининг ички ҳаракатлантирувчи механизми табиат ва жамият ўртасидаги зиддиятларга боғлиқ. Бу зиддиятларнинг ҳал қилиш воситалари ижтимоий онгнинг турли шакллари, хусусан, экологик маданиятнинг ривожланишида ўз ифодасини топади.

Мустақиллик йилларидан бошлаб экологик муамоларга катта эътибор қаратилиб келинмоқда. Ушбу муаммолар тўғрисида Президентимиз томонидан бир қатор қимматли фикрлар билдирилди. Унинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва ҳуқуқий тарафлари ёритиб берилди. «Экология ҳозирги кенг миқёсдаги кескин ижтимоий муаммоларидан биридир, - деб ёзади биринчи президент И. А. Каримов, уни ҳал этиш барча ҳалқларнинг манфаатларига мос бўлиб, цивилизациянинг ҳозирги куни ва келажаги кўп жиҳатдан ана шу муаммонинг ҳал қилишга боғлиқдир»[2]. Фикримизча, мамлакат, миллатлар дуч келаётган экологик муаммоларга, иқтисодий мафаатдорликни олдинга қўйилаётган холатларда кўпроқ дуч келинаябди. Экологик хавфсизлик манбаларида такидланишича: “Ҳозирги саноатлашган жойлардаги ҳайвонлар орасида “саноат флюороз” деган касаллиги кенг тарқалиб, у сувда ва ем-хашакда тўпланиб қолган фтор моддаси туфайли вужудга келган. Тожикистондаги Турсунзода алюминий заводининг заҳарли газлари таъсирида унинг атрофидаги, жумладан Сурҳандарё вилоятининг чегарадош туманларидаги чорва молларининг махсулдорлиги ва қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорликлари камайиб кетмоқда”[3]. Юқоридаги фикрдан келиб чиқиб айтиш мумкинки, Тожикистон ҳудудидаги алюмин заводидан чиқаётган заҳарли газ воҳа аҳолиси табиати, инсонлар соғлиғига таъсир этмасдан қолмади.

Суверен чегарадош Тожикистон давлати бу заводдан юқори иқтисодий фойда кўраётганда, бошқа суверен давлат экологик зарар кўрмоқда. Бундан кўринадики, экологик зарар ва муаммолар чегара билмайди. Давлатлар ҳудуд жаҳатдан чегара ўрнатиши мумкин, аммо табиат инъоми бўлган ҳаво, сувга чегара ўрната олмайди. Атмосфера ҳавосининг ифлосланиши киши организимига таъсир этмасдан қолмайди. Бир киши бир сутка давомида ўртача 25 кг ча ҳаво билан нафас олади. Натижада ҳаво таркибидаги зарарли чанг, қурум ва заҳарли газлар киши организмида тўпланади. Бу эса аста- секин киши организмининг заифлашишига олиб келади ва оқибатда инон организми турли инфекцияларга етарли дадажада қаршилик кўрсата олмайди. Оқибатда инсон организми турли инфекцияларга етарли даражада қаршилик кўрсата олмайдиган бўлиб қолади. Буни натижасида ҳар хил касалликлар: астма, кўз касали, жигар цирози, қон босими, рак, бронхит, ўпка касаллиги, йўтал каби касалликларни кўпайишига сабаб бўлади.

Табиатни ўзгартириш фаолиятида экологик ахлоқнинг икки жиҳати кўзга ташланади. Биринчидан, инсон табиатни муайян манфаатлари ва мақсадлари асосида ўзлаштириш жараёнида ўзининг ижтимоий моҳиятини намоён қилади. Иккинчидан, инсон табиатини ўзгартириб «ижтимоийлаштириш» билан инсонлар ўртасидаги ахлоқий муносабатларни ҳам муқаррар равишда такомиллаштириб боради. Экологик ахлоқий қадриятлар жамиятнинг умуминсоний тамойиллари, меъёрлари, қонун қоидалари ва идеаллари тарзида намоён бўлади. Экологик меъёр ва тамойиллари мажмуасининг англаш зарурияти, ахлоқий экологик кодекс мужассамлигини белгилаб беради. Айниқса ҳозирги экологик вазиятнинг кескинлашаётган бир даврида инсон ва табиат муносабатларини бошқариш юқорида кўрсатилган тушунчаларни «экологик этика кодекси» доирасида умумлаштиришни тақазо этади. Бу ҳақда, Ф.Худушининг қуйдаги фикрлари диққатга сазовор. Яъни «экологик этика кодекси» инсоннинг ерга, сувга, биосферага хилма-хил бойликларга муносабатларини белгиловчи ёзилган қонунлар мажмуасидир. Бу қонунларни амалга оширилиши муҳим амалий мақсадларни: сайёра тозалигини сақлаш, ҳаётий ресурсларни оқилона қайта ишлаб чиқишни таъминлаш вазифаларини бажаришга таъсир ўтказади.[4] Бизни фикримизча, бу қонунларни бажаришда инсонларга талаб, мажбурият юклатилсада, энг аввало инсонни тарбиясида маънавият ва маданият, ўзида қатъий ички қонунига бўлиши керак.

Атроф табиий муҳитнинг сифат нормативларида 3та кўрсаткич мавжуд бўлади. Тиббиёт кўрсаткичи - атроф табиий муҳити антропоген таъсир кўрсатишда инсоннинг генетик фондига ва унинг саломатлигига зарарсиз даражадаги миқдорни ҳисобга олишдан иборат.

Технологик кўрсаткич – бунда мавжуд бўлган техника ва технология билан белгиланган меъёрларни таъминлаш имкониятини ҳисобга олинади.

Теникавий кўрсаткич – жамиятдаги мавжуд бўлган институтлар (давлат назорати, мониторинг, бошқа) билан замонавий ўлчаш ва баҳолаш ускуналарини қўллаган ҳолда атроф табиий муҳитга зарали таъсирни аниқлаш имкониятидир.[5]

Экологик жараёнларда бу каби кўрсаткичларни кўлами яхшилигини таъминлаш юзасидан ҳуқуқий қонунлар қабул қилинган. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 27 декабрдаги “Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонунининг 8-моддасига асосан, ҳавони ифлослантирувчи доимий манбалардан атмосфера ҳавосига ифлослантирувчи моддалар, биологик организмлар чиқаришнинг йўл қўйиладиган даражадаги меъёрлари корхона, муассаса ва ташкилот томонидан ишлаб чиқилади ҳамда Ўзбекистон Республикаси табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органлари томонидан тасдиқланади.

Хулоса ўрнида шуни айтадиган бўлсак, Ўзбекистон Республикасида экологик муаммоларини ҳал қилишнинг энг биринчи муҳим шарти, экологик фаолиятда ҳар бир индивид табиат ва жамият келажаги учун маънавий маданияти англаши зарур. Бу эса инсонлардаги субъектив маъсулятини объектив зарурят билан муқобиллашишини тезлаштиради. Бу жараёнда экологик маданият шахс эхтиёжларни тартибга солиб турувчи ва ижобий фаоллигини таъминловчи ижтимоий хусусият бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:
1. Атроф табиий муҳит ҳолати бўйича миллий ҳисобот. –Тошкент: Chinor ENK, 2005. -Б. 151.
2. Каримов И. А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида хавсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. -Т: 1997, - Б.11.
3. Газиназарова С, Ахмедов И, Мухамедгалиев Б, Хожиев А. Экологик хавфсизлик. -Т: 2009, - Б. 31.
4. Худушин Ф.С. Природа и мораль. -М.: Знание, 1983. -С. 5.
5. Петров В. В. Экологические право России. –М.: БЕК, 1997. -С. 198.